

Lp. Eesti Teaduste Akadeemia akadeemikud ja külalised.

Täna teid veelkord, et valisite mu välja elutöö preemia saajaks, olen selle üle tõesti väga õnnelik.

Eesti keeles on õnnel kahetine tähendus. Ühelt poolt on ÕNN e. ÕNNETUNNE isiksuse subjektiivne seisund, teisalt tähistab ÕNN ka nn. vedamist kui objektiivset tegelikkust. Vaatleme, kuidas need mõisted teadlase jaoks põimuvad.

Lähtume sellest, et teadlane on reeglina see, kes püstitab ja lahendab probleeme, luues uusi teadmisi. Õnn ja rahuldus tulenevad nende eesmärkide täitumisest. Teadlastel on suur eelis jõuda suurima õnneni läbi avastus- ja tunnetusrõõmu, mis tõuseb palju kõrgemale olme- ja omandirõõmudest. Aga kõik oleneb jällegi subjektist ja objektist. Kord sõnastas Moskva reisil minu kupeekaaslane, noor leitnandiproua oma kredo – „Samoje glavnoje v zisni horosho pitatsa i vestsj priobresti“.

Teistpidi, kui teadlase töö viib paradigmade muutusele, kui ilmuvad põhimõtteliselt uued loomeproduktid või mingis olulisel valdkonnas rakenduvad uudsed meetodid, saabub enamasti ka au ja kuulsus ning ka rahva tänulikkus. Aga tunnustus võib hilineda, saabuda alles kõrges eas või isegi peale surma. Kas siis selle ajani polegi teadlane õnnelik?

Postuleerin, et teadlase õnnetunne käib temaga kaasas kogu teadustegevuse aja ega olene sellest, kui sügav on temapoolne probleemi seade ning selle lahendus ja kui palju tunnustust ta kogub. Muidugi on sel teel tõuse ja langusi. Määravaks rahulolu tekkes aga saavad teadlase isiksuse omadused – huvi ja uudishimu elunähtuste vastu, lakkamatu uute hüpoteeside püstitamine ja katsed nende tõestamiseks, analüütiline ja sünteetiline mõistus. Iga lahendus toob kaasa uue probleemi, ring kestab.

Hindan Arthur Schopenhaueri filosoofiat, kes pidas seda, mis keegi ON, isiku kõige olulisemaks õnne määrajaks. Ometi ei teadnud ta 1860. aastal, kui ta kirjutas oma „Elutarkuse“, veel midagi geenidest ja nende vääramatust toimest. Teadusõppes küsin vahel algajalt üliõpilaselt, kas tema peres on „leidurigeeni“. Enamasti pole nad sellisest geenist midagi kuulnud, ka mina mitte. Mõtlen aga selle all isa-ema-sugulaste võimet ja tahet alalõpmata midagi omamoodi teha, kas käelisel või mõttetöega.

Erinevad teadlased on oma loominguulises tegevuses ja käitumises erilaadsed ja õnnetunne ilmneb eri viisidel. Illustratsiooniks näide: National Institute of Health pikka koridori pidi jalutama külalisdelegatsioon. Uksed, millel kuulsate nobelistide nimesildid, pühalik vaikus. Jõuavad ukseni, mille taga kostab homeeriline naer. Viisakas seltskond jalutab edasi, aga tagasi tulles kordub sama. Keegi küsib, mis toimub. Oh, see on professor XY, kes lõbutseb selle üle, kui valesti ta hiljuti mõelda võis....“ Näete, teda tegi õnnelikuks teadmiste hankimise sisemine protsess.

Seepärast vaidlengi vastu lugupeetud akadeemik Erast Parmastole (TA kogumik, 2002). Tsitaat: ”Mida keegi oma elus tunnustust pälvivat ära teeb, see sõltub pisut geenidest, tublisti juhusest, kõvasti töökusest, eelkõige aga teda ümbritsevatest inimestest.” Otse vastupidi – paljude teadlaste elukäigu jälgimisel olen leidnud, et Suur Juhus võib ette lükata küll konkreetse teejupi, head õpetajad ja innustunud koostöökaaslased, aga geenid määravad ikka selle, et üldse astutakse juhuste pakutud avastuslikule teele.

Mina olen ilmselt Haapsalu merekaptenite mitmetelt sugupõlvvedelt pärinud uudishimu maade avastamiseks, kange edasipürgimise vaimu ja julguse oma töö ning põhimõtete eest seista. Ligikaudu 50-aastat kestnud teadusotsingud paljuski veel tundmatus mikroobimeres on pakkunud mulle täiuslikku õnnetunnet. Üliõpilasena ei rahuldanud mind kohustuslik meditsiinipraktika – süstid ja sidemed, tahtsin teada ja uurida, miks 1959. kuunal suvel haiglas operatsioonihaavad halvaks läksid. See oli minu teadlasstardi subjektiivne pool.

Objektiivne vedamine oli, et lugemislapsena olin tabanud probleemide lahendamise võlu Alexis Carreli „Tundmatus inimeses“. Mikrobioloogia kui vaimustava eriala leidsin aga Sinclair Lewise romaanist „Martin Arrowsmith“. Huvitav, et mitmed minu põlvkonna eesti teadlased on kirjutanud sellest, et said õhutust just neist raamatuid. Romaanis kirjeldatud labori õhkkond, nn. Schlossmanni vaim ümbritses mind Tartu ülikooli teadushuvilises mikrobioloogide kollektiivis. Püstitati teooriaid, tehti katseid, uuriti kosmonautide mikrobiökoloogiat.

1990. aastatel kerkisid minu ette mitmed uued probleemid: kuidas mikroobid osalevad allergia tekkes; miks ühel inimesel *Helicobacter pylori* tekitab mao limaskestast ainult põletikku, teisel peptilist haavandit ning kolmandal võib viia isegi kantserogeneesile. Vastused saabusid paljuski tänu uudsetele tehnoloogiatele. Eesti Vabariigi taaskehtestamine ja Biomedikumi loomine võimaldas hüppe Pasteuri ajast tänasesse molekulaarmeditsiini.

Täiesti uued objektiivsed horisondid avanesid pensionieas seoses vajadusega endale uusi rakendusi leida. Allergia uuringute käigus loodud suurest laktobatsillide kollektioonist oleme leidnud eriliste funktsionaalsete omadustega probiootikuid. Koostöös biokeemikutega õnnestus näidata, et antioksidantne laktobatsill ME-3 mõjutab soodsalt vere lipiidide ainevahetust ja et lämmastik monooksiidi tootev laktobatsill Tensia leevendab veresoonte pinget, s.o vererõhku. Meie tööd testib edasi meditsiin ja rahvas.

Loodan, et minu kui teadlase õnne aitavad veel kaua hoida subjektiivne võime mõtte-tööks ja mõned objektiivsed vedamised, nagu teadusajakirja vastuvõetud publikatsioon, välismaalt saadud patent, teadusteema rikkalik finantseering.

Eriti aga pean teadlase õnnele vajalikuks au ja vaeva õpetada noori. Neil päevil asub doktorikraadi kaitsma kolmandat põlve medik-teadlane – Mart Kull Kolmas. Näete, geenid! aga eelmistest erinevas sisemeditsiini valdkonnas – D-vitamiin ja luustumine Eesti päikesevaeses kliimas. Minu kui teadlase õnnetunnet aga tugevdas minule kingitud disserisse kribitud tänu teaduspisikuga nakatamise eest üliõpilaspõlves.

Elagu teaduse järjepidevus – Vivat scientia! Teadlase õnn ja rõõm on ja olgu ka edaspidi inimühiskonna edasimineku aluseks.

Marika Mikelsaar